

Koncept participacije v vzgoji in izobraževanju v prizmi zgodovinskega diskurza

Mateja Marovič

Univerza na Primorskem

mateja.marovic@pef.upr.si

Članek skozi teoretsko analizo različnih zakonskih določil in raziskav osvetli zgodovinsko ozadje ter razumevanje koncepta participacije v vzgoji in izobraževanju, pri čemer pri zametkih koncepta – nam znanega danes – izhaja iz političnih diskurzov druge polovice 20. stoletja. Osredotoči se na ideje in koncepte reformske pedagogike – predhodnice participatornega udejstvovanja otrok/mladostnikov v vzgoji in izobraževanju. Pregleda izhodiščne predpostavke koncepta participacije, ki kljub analogni konceptualni opredelitvi pojma *participacija* na različnih področjih in v različnih kontekstih zahtevajo drugačno interpretacijo, ter zasleduje tezo, da je aktualno stanje na področju implementacije participacije otrok/mladostnikov v slovenskem vzgojno-izobraževalnem prostoru na nekaterih področjih še vedno pomanjkljivo.

Ključne besede: participacija, vzgoja in izobraževanje, reformska pedagogika, (socialna) pedagogika, otroci/mladostniki

Pogled v zgodovinsko ozadje koncepta participacije

V ranih diskusijah povojne družbe se je pojem *participacija*, ki se je vedno nahajal v jedru demokratičnih, politično orientiranih teoretičnih diskurzov (Akermann 2022), sprva nanašal na možnosti soudeležbe posameznikov v procesih odločanja reprezentativno-zastopniških formalnih struktur ter organizacij in bil zaznamovan s postopki, strategijami ter z dejanji, s katerimi naj bi imeli državljani in državljanke moč vplivanja na politične odnose ter procese moči (Müller 2009; Betz, Olk in Rother 2011). Participacija se je interpretirala analogno vedenjski normi v okviru vnaprej predpisanih pravic in možnosti (npr. udeležba na volitvah, članstvo v strankah, sindikatih ipd.) (Blandow, Gintzel in Hansbauer 1999¹). Čeprav je diskusija o participaciji v le-

¹ Zavedamo se starosti vira, tudi nekaterih drugih virov, ki sledijo v nadaljevanju. Ker pa gre za protagoniste, ki so v nemškem prostoru (ki predstavlja vzorčni model uvajanja participatornega diskurza v VIZ (predvsem) marginalizirane populacije) teoretizirali o konceptu participacije (pri ostalih pa za vpogled v »duh časa«, povezanega z zgodovinskim diskurzom koncepta participacije), se nanje v tekstu pogosto sklicujemo.

tih po vojni veljala za specializirano razpravo predvsem političnih znanosti (in je bolj ali manj predstavljala orodje varovanja svobode, pospeševanja stabilnosti ter spodbujanja enotnosti), se je zanimanje za omenjeni diskurz, ki je močno sovpadalo z modernizacijskimi zahtevami povojne javnosti, s koncem 60. let razširilo tudi na civilno družbo² (Brezovšek 1995).

Vključno s širitvijo politične participacije na množično javnost predstavlja evolucija v stopnjevanju napredujočega premika temeljne zamisli participacije (od starejše – prvotno rezervirane za politične znanosti – k novejšim, alternativnejšim predstavam razumevanja termina) izhodišče objektivnejši ter pragmatičnejši obravnavi participacije kot tudi možnost implementacije omenjenega diskurza ne samo v lastnem okolju individuuma, temveč tudi v vseh sferah družbenega delovanja³ (prim. Brezovšek 1995).

V zadnjih desetletjih sta tako termin kot njegova aplikativna (upo)raba začela pridobivati vrednost tudi z vidika vseh vzgojno-izobraževalnih (v nadaljevanju VIZ) in socialnih politik, posledično pa tudi pravice otrok, ki v okviru zgoraj izpostavljenih področij prav tako začnejo igrati vedno večjo vlogo.

Na polju socialnega dela in socialne pedagogike⁴ (ki posledično sovpadata tudi z vzgojo in izobraževanjem (v nadaljevanju VIZ)) – na katerem se je pojem participacija prvotno uporabljal predvsem v povezavi z vprašanji socialnega načrtovanja (državlanske soudeležbe) in katerega uporaba se šele v 90. letih prejšnjega stoletja razširi na področje sodelovanja uporabnikov v socialnih storitvah (Moser 2010), nam znanega danes – se je povečano zanimanje za participatorni diskurz začelo zrcaliti v porastu različnih raziskav in znanstvenih diskusij kot tudi v sprejetju številnih globalnih ter nacionalnih dokumentov.

V naprednejših evropskih državah – predvsem pa v Nemčiji, iz katere zaradi

² Omenjeni preobrat je prispeval k temu, da se zahteve po participaciji niso nanašale več zgolj na formalni okvir parlamentarne demokracije, temveč so se proti koncu 20. stoletja v vedno večji meri začele širiti tudi na vsa druga področja javnega delovanja (npr. delovne organizacije, izobraževalni sistemi, pravosodje, socialne službe idr.) (Blandow, Gintzel in Hansbauer 1999).

³ Val povečanega zanimanja za participatorno paradigmo je med drugim sprožila tudi prva mednarodna konferenca na temo *skrbni za izboljšanje zdravja* (leta 1986 v Ottawi), v okviru katere je bila sprejeta ustanovna listina, ki je pozivala k aktivnemu ravnanju za doseganje cilja »zdravje za vse« do leta 2000 (Moser 2010). Poleg temeljnega kamna za razumevanje celovitega pomena zdravja, ki mora v prvi vrsti izhajati iz omogočanja pogojev posamezniku, da lahko sam upravlja z zdravjem, predstavlja t. i. *Ottawska listina* pomembne temelje za vse nadaljnje participatorne diskurze, ki so sledili (Moser 2010).

⁴ Ker avtorica pričujočega prispevka izhaja iz socialnopedagoške doktrine, se pri interpretaciji koncepta participacije v veliki meri naslanja na razumevanje le-tega v polju socialne pedagogike.

primerljivosti VIZ (do neke mere tudi socialnih) praks, ki so bile »vso zgodovino tesno povezane s slovensko pedagoško tradicijo« (Protner in Wakounig 2007, 6), izhajamo – se mejnik in hkrati ojačevalnik razvoja participatornega diskurza zgoraj omenjenih znanstvenih disciplin (med drugim) odraža v:

- 8. vladnem poročilu Zvezne Republike Nemčije o položaju otrok/mladostnikov (Bundesministerium für Jugend, Familie, Frauen und Gesundheit 1990), v katerem avtorji z različnih VIZ in socialnih področij že leta 1990 osvetlijo spremembe paradigme v lokalnih politikah pomoči mladim in pomen sklicevanja na življenjski svet posameznika, hkrati pa participacijo izpostavijo kot centralno strukturno maksimo moderno orientirane pomoči mladim;
- prizadevanjih 10. vladnega poročila Zvezne Republike Nemčije o položaju otrok/mladostnikov (Bundesminister für Familie, Senioren, Frauen und Jugend 1998), ki temelji na življenjskih situacijah otrok/mladostnikov iz različnih (predvsem marginaliziranih) okolij (npr.: migranti, socialno-ekonomsko prikrajšani, otroci s posebnimi potrebami (OPP) ipd.) in evalvaciji sistema dosedanje pomoč, hkrati pa služi kot podlaga 11. vladnemu poročilu ugotavljanja položaja otrok/mladostnikov; 10. vladno poročilo v podrobni ekspertizi z naslovom »Partizipation in der Kinder- und Jugendhilfe« (Abeling idr. 2003) participacijo – izhajajoč iz teoretičnih in empiričnih spoznanj – opredeli kot vodilno paradigmo na področju pomoči mladim (Merchel idr. 2003), hkrati pa jo izpostavi kot temeljno značilnost kakovostne individualno usmerjene storitve⁵ (Müller 2009);
- reformi zakona o pomoči otrokom in mladini (Kinder- und Jugendhilfegesetz) (Sozialgesetzbuch (SGB) – Achtes Buch (VIII) – Kinder- und Jugendhilfe – (Artikel 1 des Gesetzes v. 26. Juni 1990, BGBl. I S. 1163) 1990), ki s spremembo paradigme »od skrbstva za mlade kot državnoregulativnega poseganja do prostovoljnega vključevanja v različne oblike otroške/mladostniške pomoči«⁶ (Kluge 1999, 36) participacijo

⁵ Naslovniki in naslovnice pomoči so od zdaj naprej »koproducenti«, njihovo vključevanje v različne procese in postopke VIZ pomoči pa predpogoj učinkovitosti posameznih intervencij (Müller 2009).

⁶ Sodoben in preventivno usmerjen zakon o oblikovanju pomoči mladim vsebuje predvsem dve bistveni »novi« determinanti: »1. zakon zavezuje službe, da podpirajo starše in jim pomagajo v njihovi vzgojni nalogi; 2. socialne in socialnopedagoške službe so dolžne oblikovati takšne oblike pomoči, ki bodo mladim pomagali pri socialnem vključevanju v družbo« (Kluge 1999, 37). Izpostaviti velja še, da je s sprejetjem zakona področje pomoči mladim dobilo jasno pravno podlago za svoj strokovni razvoj ter usmeritev. Reformirani zakon o pomoči otrokom in mladini

otrok/mladostnikov zakonsko opredeli, hkrati pa v luči demantirizacije dotedanjega rigidnega (predvsem zavodskega) VIZ sistema pomembno determinira konceptualizacijo demokratizacije zavodske vzgoje;

- sprejemu Thierschevega koncepta v *življenjski svet usmerjene pomoči*, ki s svojimi petimi strukturnimi elementi – prevencija, decentralizacija/regionalizacija, usmerjenost v vsakdan posameznika, integracija in participacija (Müller 2009) – izpostavlja tiste komponente socialne pedagogike, ki morajo biti »naravnane na izkustva življenjskega sveta« posameznika in kjer integracija ter participacija hkrati merita tako na kritično in socialno-etično razsežnost kot tudi na oblikovanje dela v življenjskih razmerah v znamenju socialne pravičnosti (Grunwald in Thiersch 2008, 16) idr.

Naštete spremembe,⁷ ukrepi ter povečanje zanimanja za participatorni diskurz – tako v širšem polju VIZ kot v polju socialnega dela in socialne pedagogike – so močno sovpadali s sprejetjem »Konvencije o otrokovih pravicah« leta 1989. Ta (Združeni narodi, 1989) predstavlja prvi globalni uradni dokument, ki izpostavlja participacijo ter hkrati predstavlja premik od predstave nezmožnega otroka proti temu, kaj je zmožen storiti in kakšne odločitve sprejemati (Stern 2006 v Marovič, Bajželj in Krajncan 2014).

In ker se spremembe paradigme (od skrbstva za mlade do sodelovanja za vključevanje mladih v družbo), povečano zanimanje za participatorno paradigmo (zaznamovano z drugačno percepcijo in prezentacijo koncepcije otroštva) pa tudi spremembe vzgojnega stila (od rigidnega, avtoritativnega k bolj partnerskemu) – o katerih je bilo govora v prejšnjem poglavju – skozi historični tok VIZ odražajo tudi v teoretičnih izhodiščih reformske pedagogike (ki predstavlja neke vrste predhodnico participatornega udejstvovanja otrok/mladostnikov), v nadaljevanju sledi pregled le-teh.

Ideje participacije v reformski pedagogiki

Razvoj koncepcije otroštva⁸ determinira interpretacijo koncepcije otroštva, ki se v okviru pedagoškega zgodovinopisja izraža tudi v razvoju pedagoških

otroke/mladostnike po »novem« torej priznava kot enakovredne akterje, ki jih je – glede na zrelost in kronološko starost – treba sprejeti kot subjektivne nosilce pravic z lastnimi željami in potrebami (Wolff in Hartig 2013).

⁷ Te spremembe so hkrati pomembno zaznamovale tudi dotedanje konceptualne zasnove zavodske vzgoje in njen nadaljnji razvoj (Wolff in Hartig 2013).

⁸ Od srednjega veka, kjer otrok velja za pomanjšanega odraslega (Puhar 2004), za objekt brez vsakršnih pravic, kjer se njegova narava, ki se lahko ukroti le z disciplino in s strogostjo, opredeljuje

misli reformskih pedagogov in družboslovnih klasikov 20. stoletja (Marovič, Bajželj in Krajncan 2014).

Skladno z razvojem različnih alternativnih reformskopedagoških idej, gibanj in njihovih protagonistov se tako v 20. stoletju – v novih spoznanjih o vzgoji, družini in izobraževanju; povečani skrbi za otroka; s porastom ved, ki se ukvarjajo s skrbjo za zadovoljevanje otrokovih potreb (razvojna psihologija, pediatrija idr.) – začnejo pojavljati ključni premiki prvih idej participacije (Marovič, Bajželj in Krajncan 2014). Pojavijo se prvi postulati zagovarjanja otrokovih pravic ter uveljavljanje novega pogleda, kjer otrok ni več obravnavan le kot objekt skrbi staršev/odraslih, temveč se postavlja v vlogo subjekta z določenimi pravicami, s kompetentnostjo in pomembnostjo, ki se mu pripisuje zmožnost dialoga z odraslimi, soodločanja in soustvarjanja svojega življenja ter razpolaganja s potenciali, ki jim je treba prisluhniti, jih upoštevati, spoštovati (Marovič, Bajželj in Krajncan 2014). V ospredje se začne postavljati orientacija, usmerjena v otroka, njegove potrebe, upoštevanje in zaznavanje njegovega avtonomnega sveta, s čimer so nakazani bistveni premiki v pojmovanju otroštva kot dobe nedoraslosti in nekompetentnosti (Marovič, Bajželj in Krajncan 2014) kot tudi prvi zametki koncepta participacije v VIZ.

S pojavom reformske pedagogike⁹ – ki jo sestavljajo različni koncepti, modeli, eksperimenti, pojavne oblike, refleksije in poimenovanja – se na področju izobraževanja (v luči novih teoretičnih spoznanj) pričnejo dogajati premiki v smeri kritičnega obravnavanja dotedanjih ustaljenih praks (Protner in Wakounig 2007 v Marovič, Bajželj in Krajncan 2014).

Na prehodu iz 19. v 20. stoletje so se v zelo širokem krogu pedagogov (in javnosti nasploh) začele pojavljati kritike, ki so bile v popolnem nasprotju z dotedanjim tradicionalnim mehaničnim in neživljenjskim gledanjem na šolo, pouk, učenje, učenca, učitelja (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008).

Pojavljati se začne skupek idej koncepta »nove vzgoje«, usmerjenih v: upo-

kot divja (Marovič, Bajželj in Krajncan 2014, 95), preko 17. in 18. stoletja, kjer se skuša obdobje otroštva od adolescence in nato odraslosti prvič razmejiti z biološkimi determinantami; do 19. stoletja, kamor segajo zametki priznavanja otroštva kot obdobja, v katerem je potrebno mladega človeka varovati, ščititi in mu namenjati pozornost v smislu vzgajanja ter hkrati obdobja uzakonjanj izobraževanja, kar pomeni premik od otroka kot aktivnega delavca do otroka kot pasivnega in podrejenega učenca (Rose 1991 v Marovič, Bajželj in Krajncan 2014, 95).

⁹ Medveš (1992) v prispevku z naslovom »Aktualnost reformske pedagogike v sodobnih vzgojnih konceptih in njen pomen v razvoju vzgoje in izobraževanja na Slovenskem« v naš prostor prvič uvede termin *reformska pedagogika* (prim. Protner in Wakounig 2007). Orientira se po splošno uveljavljeni klasifikaciji pedagoških smeri na nemško govorečem območju, ki je bila na naših tleh – zaradi zlitosti slovenske pedagoške misli s pedagogiko nemško govorečega področja – prisotna vse do konca prve svetovne vojne (Protner in Wakounig 2007).

števanje otroka pri sprejemanju lastnih odločitev; vrednotenje njegove kreativnosti; priznavanje vrednosti njegovim naravnim potencialom, neposrednim izkušnjam ter aktivnostim; zavračanje paternalističnega odnosa; zavze-manje za celostno učenje in v učenca usmerjen pouk; odpravo rigidnih učnih načrtov; vzpostavitev humanejših odnosov med učitelji ter učenci; svobodno odločitev za disciplino in poslušnost; življenjskost šole idr. (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008; Medveš 2007; Protner in Wakounig 2007). Ta koncept v kontekstu reformskopedagoškega gibanja (zaznamovanega s takratnim družbenim ozadjem kot tudi z uveljavljanjem empiričnih raziskovalnih metod konec 19. in v začetku 20. stoletja) pomeni prelom z ustaljeno pedagoško prakso, hkrati pa stremljeva k radikalnemu cilju »z »novim človekom« spremeniti državo in družbo in odstraniti vse ovire, ki kvarijo družbeno harmonijo« (Oelkers 1999, v Protner in Wakounig 2007, 8). Geslo, tako Key (1905 v Protner in Wakounig 2007, 9), da naj vzgoja »izvira iz otrokove narave«, postane glavno vodilo pedagoškega delovanja, usmerjenost v otroka ali, bolje rečeno, zahteva, da »mora vzgoja izhajati iz otroka«, pa, tako Medveš (1992, 4), ena od ključnih postavk reformske pedagogike.

Z vidika historičnega razumevanja razvoja participatornega diskurza, ki znotraj reformskopedagoškega gibanja nakazuje pomembnost participacije v pedagogiki (posledično tudi VIZ, socialni pedagogiki ter socialnem delu), velja v vsebinskem pogledu idej, modelov konceptov ter različnih alternativnih VIZ ustanov (od katerih so nekatere v takšni ali drugačni obliki VIZ sistemov prisotne še danes) z vidika povečanega zanimanja za sodelovanje otrok/mladostnikov v VIZ (tudi razvojnih) procesih še posebej izpostaviti naslednje protagoniste:

- poljskega humanističnega pedagoga, zdravnika in pisatelja Korczaka,¹⁰ ki je v svojih pedagoških prizadevanjih izhajal iz teze, da otrok »ne poznamo«, zaradi česar jih je treba upoštevati ter spoštovati kot polnovredne partnerje z lastnimi interesi, željami in pravicami (Knauer 2008);
- radikalnega vzgojnega škotskega teoretika Neilla, ki je svojo predstavo »svobodne šole« udejanjal skozi samoupravnost Summerhilla,¹¹ »svo-

¹⁰ V varšavskih sirotišnicah (Dom Sierot in Nasz Dom) je kot direktor v okviru vzgojnega programa profiliral svoje ideje VIZ, ki so temeljile na »pravicah otrok do spoštovanja in ljubezni«. Vse življenje je ostal zvest svojemu pedagoškemu kredo, ki je izhajal iz prepričanja, da »otroci ljudje ne bodo šele postali, temveč so ljudje že zdaj« (Knauer 2008, 23). Kot velik zagovornik otrokovih pravic, ki se morajo med drugim udejanjati tudi skozi pridobivanje lastnih izkušenj, je zagovarjal sprejemanje otroka kot individuuma z vsemi njegovimi prednostmi in slabostmi, zaradi česar mu je treba že v procesu odraščanja omogočiti možnosti participiranja, ki se izražajo v (so)delovanju, (so)ukrepanju in (samo)odločanju (str. 23).

¹¹ Koncept samoupravljanja v Summerhilu izhaja iz enakovredne pozicije odločanja učencev in

bodne šole« pod Neillovim vodstvom, katere filozofija je temeljila na spodbujanju otrok, da živijo svoje življenje in sprejemajo lastne odločitve (Batistič Zorec 2010);

- Italijanko M. Montessori,¹² katere glavno gonilo pedagoškega procesa je »pomagaj mi, da naredim sam« (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008);
- Francoza Freineta,¹³ katerega temeljni elementi vzgojnega koncepta »šola iz življenja – za življenje – z delom« temeljijo na razredni samoupravi, samostojnosti učencev pri učenju in delu, sodelovanju učencev ter aktivnem, ustvarjalnem in izkustvenem učenju, ki izhaja iz učenca in njegovih interesov (Matijević 2001 v Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008) idr.

Čeprav podroben pregled vzgojnih idej in modelov reformske pedagogike (kot njenih protagonistov) pokaže, kot že Medveš (2007, 66), »da je močnejša v tem, ko odgovarja na vprašanje, kaj vzgoja *ne bi smela biti*, kot kaj naj bi bila«, pa je le-ta razumevanju vzgoje (tudi izobraževanja) nedvomno začrtala bistveno širši krog, kot je bil vzpostavljen v dotedanjem razumevanju pedagoške misli. Prav tako omenjena smer s stališča razvoja participatornega diskurza v okviru apela »nove«, drugačne, alternativne vzgoje položi temelje vsem nadaljnjim pedagoškim zasnovam aktivne participacije otrok/mladostnikov v VIZ.

Izhodiščne predpostavke koncepta participacije

Čeprav je konceptualna opredelitev pojma *participacija*, glede na definicije različnih strok, bolj ali manj analogna, pa so interpretacije in uporaba ome-

učiteljev o življenju, delu, aktivnostih, vzpostavljanju pravil in norm znotraj institucije – torej iz aktivne participacije tako učencev kot učiteljev –, ki mu Neill v okviru izobraževanja pripisuje mnogo pomembnejšo vlogo kot vsem učbenikom na svetu (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008). Demokracijo Summerhila vidi kot edino pravo, saj otroci sami sprejemajo ter spreminjajo pravila (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008). Prepričanje, da pedagogika lahko temelji le na prostovoljnosti, je osrednja ideja Summerhila (Knauer 2008).

¹² V svojem pedagoškem konceptu je izhajala iz teze, da je razvoj »produkt individualnega gradbenega načrta«, ki je lasten vsakemu posamezniku« (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008, 20). Imperativ njene šole se je (kot pri mnogih drugih protagonistih reformske pedagogike) izražal v dopustitvi svobodnega razvijanja otrokove aktivnosti preko dopuščanja oz. ponujanja možnosti izbire med različnimi aktivnostmi (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008, 20). Izhodišče edagogike Marie Montessori, da se otrokovo učenje bistveno razlikuje od učenja odraslega in se zato proces učenja prične pri otroku ter ne učitelju/odraslem (str. 20), je pri poučevanju majhnih otrok postalo eden izmed temeljnih kamnov vzgojnega ravnanja.

¹³ Poleg mnogih didaktičnih novosti (ki so v šolskem sistemu prisotne še danes) poudarja učenje z raziskovanjem in odkrivanjem, kar vzpodbuja razvoj učenčeve samostojne, sodelovalne in participatorno naravnane osebnosti (Devjak, Berčnik in Plestenjak 2008).

njenega termina, glede na kontekst, iz katerega pri obravnavi pojma izhajamo, različne.¹⁴

Ne glede na izhodiščno predpostavko participacije, ki v vseh diskurzih temelji na zagotavljanju možnosti posameznikom pri kreiranju tako lastnega kot tudi družbenega življenja, zahteva participacija v izključno političnih diskurzih (ki se v večini osredotočajo na sodelovanje posameznikov v smislu vnaprej formiranih pravic in možnosti političnega angažmaja) drugačno razumevanje diskurza kot na področjih VIZ politik otrok/mladostnikov (ki v novejših tretmajskih paradigmah izhajajo iz razumevanja otroka/mladostnika kot enakovrednega, enakopravnega in kompetentnega partnerja oz. eksperta iz lastnih izkušenj).

Z vidika strokovne literature VIZ (natančneje socialnopedagoškega delovanja socialne pedagogike in socialnega dela¹⁵) *socialna participacija* zajema »vse aktivnosti, s katerimi spodbujamo razvoj avtonomnega posameznika, ki je socialno vključen in ki v socialnem okolju in družbi, v kateri se nahaja, pozna ter aktivno uporablja »service« za prosti čas, osebnostno rast in za družbeno akcijo, če je ta potrebna»¹⁶ (Žavbi in Vipavc Brvar 2004, 21); pojem *participacija* pa se uporablja kot sinonim za izraze *imeti del, biti udeležen, soudeležen; udeležba, soudeležba; dopustiti udeležbo oz. soudeležbo; sodelovanje; soodločanje; samoorganiziranje; soorganiziranje, samokreiranje; soodgovornost, koproduciranje* idr. (Betz, Olk in Rother 2011; Wolff in Hartig 2013) in nakazuje

¹⁴ Če se osredotočimo na klasične definicije in interpretacijo političnodemokratskih teorij, iz katerih pojem prvotno izhaja – kjer namen in hkrati cilj *politične participacije* temelji na razvoju »aktivnega državljana, ki pozna svoje pravice in vse mehanizme, s katerimi lahko te dosega« (Žavbi in Vipavc Brvar 2004, 21) –, so s participacijo opisani postopki, strategije in dejanja, s katerimi imajo državljani in državljanke vpliv na politične odločitve ter odnose moči (Betz, Olk in Rother 2011). Pojem na omenjenem področju nakazuje znanstvenopolitično normativno ozadje ter cilja na enakopravnost lastnega angažmaja prizadetih, spremljanega z vidika demokratične predstave s ciljem samoodločanja in avtonomije posameznika (Pluto in Seckinger 2003). Tako se aktivno sodelovanje državljanov v okviru družbeno-političnih diskurzov razumeva kot »nujna predpostavka uresničitve ter izpolnitev demokratičnega sobivanja; sredstvo oz. ukrep predlaganja in uveljavljanja lastnih interesov; cilj samouresničitve državljanov« (Stange b. l., 30) kakor tudi kot vzgojno sredstvo sistemsko pravične socializacije (Abeling idr. 2003). V smislu politične soudeležbe, sodelovanja ali soodločanja državljanov se participacija torej opredeljuje kot proces, s pomočjo katerega člani določene družbe posredujejo svoje želje in predstave političnim institucijam (Müller 2009), ter kot proces vplivanja na hierarhijo moči.

¹⁵ V povezavi s participacijo v konceptu socialnega dela se govori o *delovnem odnosu*, ki omogoča vzpostavitev *procesa pomoči* ter v skladu s sodobnimi paradigmatскими spremembami omogoča, da se pomoč *raziskuje* in *soustvarja* (Čačinovič Vogrinčič idr. 2015).

¹⁶ Sem sodijo aktivnosti, kot so: različna mladinska društva; organizacije za razvoj določenih kompetenc (treningi komunikacije, retorike, samopodobe, asertivnosti); storitve za pomoč v stiski itn. (Žavbi in Vipavc Brvar 2004).

zelo različne načine, oblike ter zasnove zavestnega sodelovanja oz. vključevanja¹⁷ akterjev (v našem primeru otrok/mladostnikov) v procese lastnega življenja (prim. Gintzel 2005). Prav tako se razumeva kot možnost, s katero otroci/mladostniki pridobijo spretnosti ter kompetence, potrebne za realizacijo lastnih biografij (Marovič 2017).

Na eni strani participacija torej pomeni moč, ki sloni na možnostih vplivanja na socialne ter gospodarske vidike življenja širše skupnosti; na drugi pravice otrok/mladostnikov do sprejetosti, pooblaščenja/opogumljanja, prevzemanja nalog in odgovornosti ter odločanja o stvareh, ki jih zadevajo.¹⁸ Diskusija o participaciji torej vedno zajema (najmanj) dva vidika (Moser 2010):

- prvič gre za enega izmed temeljnih liberalnodemokratskih pravic, ki zadoščajo participaciji javnega življenja (zastopanih skozi socialno-politične načine), kjer se definicijski doseg participacije izraža kot moč vplivanja na družbene procese;
- in drugič za spodbujanje samoiniciativnega ravnanja oz. ravnanja, kjer je definicijski doseg participacije izražen v pravici odločanja v lastnem življenjskem miljeju in temelji na samoodločanju – kot predpostavki pedagoško-psihološkega načina reševanja različnih težav –, pri čemer se področje VIZ, socialnopedagoške ter drugih oblik pomoči otrokom/mladostnikom nahaja v preseku obeh omenjenih dostopov.

Sami dodajamo še en (morebiti najpomembnejši) vidik participacije, ki po našem mnenju zajame bistvo vseh participatornih diskurzov in njihovih dosgov. In sicer: pri participaciji znotraj političnega in VIZ področja (tudi znotraj drugih področij omenjenega diskurza) gre vedno za integracijo, komunikacijo in proces pomoči z nasprotovanji, ki se nanašajo na to, kdo ima kakšne možnosti vplivanja pri definiciji določenega procesa, iskanju odločitev in organizaciji poteka dogajanja, kar nakazuje diferenciacijo moči različnih akterjev (prim. Gintzel 2005 v Marovič, Bajželj in Krajncan 2014).

¹⁷ Izpostaviti velja, da zgoraj omenjeni izrazi (npr. »udeležba« in »sodelovanje«) na hierarhični lestvici participacije seveda nimajo enake teže, niso enako transparentni in tako vedno tudi ne pomenijo istega. Stange (b. l.) navedeno utemeljuje s primerom prisostvovanja na koncertu, kjer si kot gledalec lahko udeleženec koncerta in hkrati kot tak na prireditvi sodeluješ, vendar v nobenem primeru ne odločaš o poteku koncerta – torej s tega vidika ne participiraš –, saj je le-ta že vnaprej določen.

¹⁸ Prva oblika participacije se tako bolj nanaša na odločitve politične narave, druga na VIZ in socialno področje. Prva pomeni dejansko participacijo, druga integracijo. Prva opredeljuje pravice in dolžnosti v povezavi s pooblastili širše javnosti. Druga je omejena na sodelovanje le na tistih področjih, ki se otrok/mladostnikov neposredno dotikajo (Stange b. l., 8–9).

V najširšem smislu tako participacija:

- pomeni »vsako aktivnost mladostnikov, ki jim daje moč v smislu možnosti vplivati na lasten razvoj ter socialno ekonomske vidike življenja« (Žavbi in Vipavc Brvar 2004, 22);
- tvori osnovni del človekovih pravic, predstavlja pomemben vidik vključevanja v demokratično družbo (Skivenes in Strandbu 2006) v smislu potrditve zaupanja v mlade znotraj demokratičnih procesov (Stern 2006) ter enega izmed temeljev, na katerih je grajena demokracija (Skivenes in Strandbu 2006);
- z njo ni realizirana le uporabnikova pravica, temveč tudi družbena pričakovanja in upanja: »Pri vseh odločitvah fundamentalne oz. temeljne pomembnosti bi morali slediti življenjski situaciji otrok in mladostnikov [...], jo vzeti pod drobnogled [...], saj so ravno otroci tisti, ki bodo morali jutri nositi posledice odločitev, ki so bile danes sprejete od odraslih« (Lenz 2001, 13);
- pomeni priložnost za razvijanje socialnih veščin, pridobivanje na samozaupanju, samozavesti, promocijo prosocialnega vedenja in grajenje identitete (Koller Trbovič 2001 v Marovič, Bajželj in Krajncan 2014);
- prispeva k pozitivnim izobraževalnim izidom (Kirbiš idr. 2019);
- ni preprosta metoda, temveč proces dialoga, akcije, analize in sprememb, kar pomeni, da jo je treba uvajati ter implementirati postopoma, premišljeno in z veliko mero senzibilnosti (Marovič, Bajželj in Krajncan 2014).

Ureditev področja participacije otrok/mladostnikov v slovenskem vzgojno-izobraževalnem prostoru

Diskusija o participaciji otrok/mladostnikov na različnih ravneh ter znotraj različnih strokovnih diskurzov tudi v Sloveniji poteka že dlje časa (prim. Bajželj 2008). Vidnejše premike k urejenosti ter skladnosti omenjenega področja z drugimi evropskimi državami je tako v zadnjem desetletju pri nas zaznati v naslednjih VIZ in drugih dokumentih, raziskavah ter področjih:

- v sprejemu različnih nacionalnih strategij – *Programu za otroke in mladino 2006–2016* (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2007), »Smernicah vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja« (Ministrstvo za šolstvo in šport 2007), Resoluciji o nacionalnem programu za mladino 2013–2022 (ReNPM13-22) (2013), *Programu za otroke 2020–2025* (Vlada Repu-

blike Slovenije 2020), dokumentu *Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj* (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2022) idr.) –, katerih prednostne naloge v večini temeljijo na spodbujanju participacije ter aktivnem sodelovanju otrok/mladostnikov v vseh sferah družbenega (tudi VIZ) delovanja;¹⁹

- v porastu raziskav o participaciji otrok/mladostnikov, npr.: *Udeještvovanje mladih v družbi* (Gril, Klemenčič in Autor 2009), *Participacija otrok v postopkih odločanja* (Narat, Rakar in Kovač 2010), »Ali formalni in strokovni dokumenti s področja šolstva spodbujajo participacijo učencev?« (Kodela in Lesar 2015), »Participacija otroka/mladostnika v vzgojnih zavodih« (Marovič 2017), »Dejavniki kulturne participacije in njen pomen za šolsko uspešnost mladih v Sloveniji« (Kirbiš idr. 2019), Implementacija orodja Sveta Evrope za oceno participacije otrok²⁰ (Boljka idr. 2020), »Participacija otrok pri načrtovanju dejavnosti v predšolski vzgoji in izobraževanju« (Rutar, Simčič in Smolčič 2023), Soustvarjane procesa pomoči v zavodski vzgoji z vidika otrok/mladostnikov²¹ (Marovič in Bogdan Zupančič 2023), »Participacija v strokovnih centrih z vidika otrokove/mladostnikove osebne in šolske/poklicne biografije« (Marovič in Bogdan Zupančič 2024);
- *zagovorništvo otrok*,²² ki ima od leta 2017 podlago v Zakonu o varuhu človekovih pravic (Svetina 2021) in ki v slovenski prostor na področju varovanja otrokovih koristi vnaša »svežino in omogoča, da je otrokov glas slišan« (Ruparčič 2021, 9);

¹⁹ Izhajajoč iz dokumentov, ki pravno urejajo področje participacije otrok/mladostnikov v procesih odločanja v nekaterih drugih evropskih državah (npr. Finski, Veliki Britaniji, Franciji, Norveški, Belgiji), lahko slednje v grobem razdelimo na dve skupini: tiste, ki imajo za omenjeno področje posebne zakone, ter tiste, ki področje participacije otrok/mladostnikov obravnavajo v okviru drugih zakonskih določil z različnih področij (npr. v okviru zakonskih določil s področja participacije otrok/mladostnikov v postopkih odločanja, s področja VIZ ali v okviru zakonskih ureditev drugih področij, ki se prav tako nanašajo na participatorno udeještvovanje otrok/mladostnikov) (Narat, Rakar in Kovač 2010). Vendar je treba poudariti, kot že Tamara Narat, Tatjana Rakar in Nadja Kovač (2010), da samo formalna ureditev določenega področja še ne predstavlja zagotovitve, da je to področje tudi kakovostno ter učinkovito urejeno.

²⁰ Naslov v izvirniku: »Implementing the Child Participation Assessment Tool in Slovenia«.

²¹ Naslov v izvirniku: »Co-Creation of the Assistance Procedure in Residential Care from the Perspective of Children/Youth«.

²² Le-to je v Sloveniji nastalo na podlagi pilotskega projekta Zagovornik – glas otroka 2007–2012. Njegov glavni namen je zagotoviti aktivno sodelovanje otrok v procesih odločanja ter pravico otrok, da so seznanjeni s pomenom in posledicami postopkov, procesov ter dejavnosti, ki jih neposredno zadevajo, ter okrepiti njihov položaj in procesne pravice v postopkih, ki jih zadevajo (Varuh človekovih pravic Republike Slovenije 2013).

- v paradigmatškem premiku v polju socialne pedagogike in socialnega dela, ki se širi tudi na področja VIZ ter v ospredje postavlja jezik sodelovanja in soustvarjanja ter v procesu pomoči temelji na etiki soudeležnosti posameznika (oz. uporabnika socialnih storitev) kot »eksperta« iz lastnih izkušenj (Čačinovič Vogrinčič idr. 2015 v Marovič 2017) idr.

Vendar je aktualno stanje na področju implementacije participacije otrok/mladostnikov v slovenskem VIZ prostoru na nekaterih področjih, kot bo razvidno v nadaljevanju, še vedno pomanjkljivo (kljub, tudi pri nas, opaznim čedalje večjim prizadevanjem različnih medresorskih področij po dejavnem sodelovanju otrok/mladostnikov v procesih ter postopkih, ki pomembno vplivajo na kakovost njihovega življenja in delovanja).

Če se najprej dotaknemo *Bele knjige o vzgoji in izobraževanju* (v nadaljevanju BKVIZ) (Ministrstvo za šolstvo in šport 2011) – izhodiščnega dokumenta konceptualnih zasnov slovenskega sistema VIZ, ki ponuja strokovne podlage za sistemsko zakonodajo na področju VIZ (prim. Gril, Klemenčič in Autor 2009) –, le-ta v splošnih ciljih VIZ kot tudi v ciljih VIZ OPP participacije otrok/mladostnikov eksplicitno ne izpostavlja.²³ V sklopu »Strateški izzivi in usmeritev sistema vzgoje in izobraževanja« BKVIZ, kot opozarjajo Alenka Gril, Eva Klemenčič in Sabina Autor (2009, 18), sicer izpostavi participacijo – »V javnih vrtcih in šolah, ki so del družbe, mora proces vzgoje in izobraževanja mladih generacij temeljiti na [...] skupnih vrednotah in jih usposablja za samostojno življenje, za skupno delovanje in participacijo v političnem življenju« –, vendar je le-ta bolj kot v dejavno sodelovanje otrok/mladostnikov v VIZ procesu usmerjena v politično participacijo.

Podobno velja za aktualno šolsko zakonodajo, ki pravno ureja področje VIZ otrok v Republiki Sloveniji. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOSn-F) (2007) ciljem osnovnošolskega izobraževanja v 2. členu sicer doda »vzgajanje in izobraževanje za [...] dejavno vključevanje v demokratično družbo«, vendar je tudi tu večji poudarek na konvencionalnih oblikah družbenega udejstvovanja otrok/mladostnikov.

Če se nadalje osredotočimo še na ugotovitve nekaterih raziskav v polju VIZ, le-te kažejo:

- da stališča vzgojiteljic do participacije otrok pri načrtovanju dejavnosti v vrtcu sicer nakazujejo pozitiven odnos do otrokove udeležbe (predvsem do priložnosti za prispevanje v skupnosti in biti del skupnosti) ter

²³ Večji poudarek, v sklopu ciljev VIZ OPP, namenja stalnemu sodelovanju s starši ter zagotavljanju kontinuirane strokovne in osebne podpore celotni družini.

da vzgojiteljice z daljšo delovno dobo pri pedagoškem procesu lažje tvegajo z vključevanjem oz. s sodelovanjem otrok v procesih načrtovanja, vendar pa še vedno dvomijo o otrokovih zmožnostih za sodelovanje pri načrtovanju dejavnosti v vrtcu;²⁴ prav tako rezultati kažejo, da so kljub visoki stopnji sodelovanja otrok pri načrtovanju le-ti še vedno pogosto aktivni pri dejavnostih, pri katerih ne poznajo cilja ali namena aktivnosti (Rutar, Simčič in Smolčič 2023);

- da »učenci VIZ procesa ne dojemajo kot pravico, priložnost in možnost, temveč zgolj kot obveznost in dolžnost« (Kramar 2008 v Mithans in Ivanuš Grmek 2020, 252);
- da participatorno obnašanje otrok/mladostnikov v nekaterih izven-družinskih VIZ institucijah (predvsem v procesih in postopkih, ki pomembno zaznamujejo njihove nadaljnje življenjske biografije kot tudi življenje in delo v tovrstnih institucijah nasploh) ni vzpodbudno ter da so obstoječe ureditve, z vidika participatorne paradigme »prizadetega«, v omenjenih institucijah nezadovoljive ter nujno potrebne izboljšav (Marovič 2017; prim. Marovič in Bogdan Zupančič 2023; 2024);
- da opredelitve participacije v formalnih in strokovnih dokumentih, ki opredeljujejo delo v slovenskih osnovnih šolah, »večinoma ne predvidevajo resnične participacije (ne poudarjajo vključenosti učencev v vse faze – torej ne samo omogočanje izražanja mnenj, ampak tudi sprejemanje teh kot pomembnih in enakovrednih mnenjem odraslih pri sprejemanju odločitev ter odgovornosti zanje)« (Kodela in Lesar 2015, 36);
- »da se v vzgojno-izobraževalnih institucijah resnična participacija odvija zelo redko« (Kroflič 2013 v Mithans in Ivanuš Grmek 2020, 252) itd.

Kritičen pogled na sedanjo ureditev situacije na področju participacije otrok/mladostnikov v slovenskem VIZ prostoru izpostavljajo tudi Tamara Narat, Tatjana Rakar in Nadja Kovač (2010).²⁵ Zaključujejo, da so obstoječi pogoji na omenjenem področju – predvsem v postopkih odločanja kot tudi na področju participacije otrok/mladostnikov v vsakdanjem življenju (npr.: v sklopu VIZ, prostega časa, prostovoljstva ter politične participacije otrok/mladostnikov) – nezadovoljivi in da so izboljšave na vseh zgoraj izpostavljenih področjih nujno potrebne (Narat, Rakar in Kovač 2010).

²⁴ Predvsem o zmožnostih otrok v prvem starostnem obdobju (Rutar idr. 2023).

²⁵ Gre za končno poročilo Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo o projektu Participacija otrok v postopkih odločanja, katerega ključni cilj je bil priprava predlogov in priporočil državi ter lokalnim skupnostim z namenom izboljšanja participacije otrok v postopkih odločanja.

Sklep

Na podlagi predstavljenih ugotovitev ter zakonske ureditve področja vključevanja otrok/mladostnikov v procese odločanja lahko – kljub tudi sicer pri nas opaznim čedalje večjim prizadevanjem različnih medresorskih in VIZ področij za dejavno sodelovanje otrok/mladostnikov v procesih ter postopkih, ki pomembno vplivajo na kakovost njihovega življenja in delovanja²⁶ – potrdimo v uvodu izpostavljeno tezo, da je aktualno stanje na področju implementacije participacije otrok/mladostnikov v slovenskem VIZ prostoru na nekaterih področjih še vedno pomanjkljivo.

Težave, ki otežujejo uveljavljanje participatornega diskurza v VIZ praksi (pre)pogosto izhajajo iz nezadostnega poznavanja koncepta oz. nerazumevanja le-tega (tako laične kot v nekaterih pogledih tudi strokovne javnosti). Te so tako pogosto, kot že Tadeja Kodela in Irena Lesar (2015), vezane na predstave in interpretacije odraslih, ki otroke dojemajo kot nemočna in nekompetentna bitja, ki ne zmorejo izraziti svojega mnenja. Prav tako težave, ki se pojavljajo v zvezi s spodbujanjem participacije učencev v večini slovenskih formalnih in še posebej strokovnih dokumentov, izhajajo tudi iz pomanjkljivih opredelitev participacije oz. prepuščenosti udejanjanja/interpretacije participacije predstavam odraslih (Kodela in Lesar 2015).

Vendar je treba še posebej poudariti, da »participacija nikakor ne pomeni, da pustimo otroke na oblast, jim damo poveljstvo oz. jim prepustimo moč« (Schröder 1995, 14). Nasprotno – participacija v polju VIZ (tudi na drugih področjih) pomeni iskanje skupnih odločitev in skupnih rešitev za probleme, ki zadevajo življenje posameznika, življenje skupnosti oz. se nanašajo na dotično skupino (Schröder 1995, 14) v skupno dobro vseh vpletenih.

Kam bo šel razvoj koncepta participacije v slovenskem VIZ sistemu v prihodnje, je na tem mestu težko predvideti. Vsekakor pa se moramo zavedati, da participacija otrok/mladostnikov na področjih VIZ pomembno korelira: z razvojem optimalne identitete, s konstruiranjem lastnega smisla življenja, samostojnostjo, z zastopanjem lastnih interesov, s prevzemanjem odgovornosti, z razvijanjem socialnih veščin in samoregulacijskih strategij, s pridobivanjem na samozaupanju, samozavesti, z opolnomočenjem posameznika, razvojem občutka samouresničitve ter samoučinkovitosti, s promocijo pro-socialnega vedenja, socialnimi in drugimi kompetencami (npr. kompetencami za premagovanje stresov in travmatičnih izkušenj), z učenjem ter vsemi drugimi procesi, ki z razvojem le-te (in z razvojem posameznikove osebno-

²⁶ Kot tudi v porastu raziskovalnega zanimanja ter sprejetju različnih nacionalnih dokumentov, ki nakazujejo pomembnost omenjenega diskurza v VIZ prostoru.

sti) sovpadajo (Marovič, Bajželj in Krajncan 2014) – se pravi s kompetentnim in avtonomnim posameznikom, ki se bo lahko lažje soočal z izzivi sodobne družbe.

Prav tako se moramo zavedati, kot že Bajželj (2008, 11), »da participacija otrok in mladostnikov ni enostaven proces, za katerega se lahko odločimo in ga preprosto izvedemo, temveč je proces dialoga, akcije, analiz in sprememb«. V sam proces participacije v VIZ je tako torej zmeraj vključenih mnogo dejavnikov, ki ga oblikujejo, vodijo, določajo in ki seveda tudi ključno vplivajo na njegove rezultate.

Literatura

- Abeling, M., P. Bollweg, G. Flösser, M. Schmidt in M. Wagner. 2003. »Partizipation in der Kinder- und Jugendhilfe.« V *Kinder- und Jugendhilfe im Reformprozess*, uredili J. Merchel, H.-J. Schimke, S. Bissinger, K. Bollert, M. Abeling, P. Böllweg G. Flösser idr., 225–304. 2. izd. München: Deutsches Jugendinstitut.
- Ackermann, T. 2022. »Partizipation und Kinderschutz: Herausforderungen und Entwicklungsperspektiven: Zu Bedeutung von Partizipation für die Kinder- und Jugendhilfe.« V *Partizipation in der Kinder- und Jugendhilfe: Anspruch, Ziele und Formen der Partizipation von Kindern und Jugendlichen*, uredila K. Peyerl in I. Züchner, 178–191. Weinheim: Juventa.
- Bajželj, B. 2008. »Vloga participacije mladih v luči trajnostnega razvoja.« V *Sodobni pouk skozi cilje trajnostne vzgoje*, uredila I. Kavčič in P. Šabec, 6–12. Ljubljana: Center šolskih in obšolskih dejavnosti.
- Batistič Zorec, M. 2010. »Participacija otrok v Slovenskih vrtcih z vidika stališč in izkušenj vzgojiteljev.« V *Pedagoški koncept Reggio Emilia in kurikulum za vrtce: podobnosti v različnosti*, uredili T. Devjak, M. Batistič Zorec, J. Vogrinc, D. Skubic in S. Berčnik, 67–85. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Betz, T., T. Olk in P. Rother. 2011. »Zwischen Absichtserklärungen und Partizipations-wirklichkeit: Argumente und Empfehlungen zur Stärkung der Partizipation von Kindern und Jugendlichen.« V *Partizipation von Kindern und Jugendlichen: Forschungsergebnisse, Bewertungen, Handlungsmöglichkeiten*, uredili T. Betz, W. Gaiser in L. Pluto, 273–287. 2. izd. Schwalbach: Wochenschau.
- Blandow, J., U. Gintzel in P. Hansbauer. 1999. *Partizipation als Qualitätsmerkmal in der Heimerziehung: Eine Diskussionsgrundlage*. Münster: Votum.
- Boljka, U., J. Rosič, T. Narat, J. Murgel in A. Istenič. 2020. *Implementing the Child Participation Assessment Tool in Slovenia*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Brezovšek, M. 1995. »Politična participacija.« *Teorija in vzgoja* 32 (3–4): 199–211.
- Bundesminister für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 1998. *Bericht über Lebenssituation von Kindern und die Leistungen der Kinderhilfen in Deut-*

- schland: Zehnter Kinder- und Jugendbericht mit der Stellungnahme der Bundesregierung*. Bonn: Bundesminister für Familie, Senioren, Frauen und Jugend.
- Bundesministerium für Jugend, Familie, Frauen und Gesundheit. 1990. *Achter Jugendbericht: Bericht über Bestrebungen und Leistungen der Jugendhilfe*. Bonn: Bundesministerium für Jugend, Familie, Frauen und Gesundheit.
- Čačinovič Vogrinčič, G., L. Kobal, N. Mešl in M. Možina. 2015. *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. 5. izd. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Devjak, T., S. Berčnik in M. Plestenjak. 2008. *Alternativni vzgojni koncepti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Gintzel, U. 2005. »Partizipation.« V *Wörterbuch Soziale Arbeit: Aufgaben, Praxisfelder, Begriffe und Methoden der Sozialarbeit und Sozialpädagogik*, uredila D. Kreft in I. Mielenz, 626–630. Weinheim: Juventa.
- Gril, A., E. Klemenčič in S. Autor. 2009. *Udejstvovanje mladih v družbi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Grunwald, K., in H. Thiersch. 2008. »Koncept socialne pedagogike, usmerjene v življenjski svet: uvodna opažanja.« V *Socialna pedagogika: med teorijo in prakso*, uredili M. Krajncan, D. Zorc Maver in B. Bajželj, 7–26. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Key, E. 1905. *Das Jahrhundert des Kindes*. Berlin: Fischer.
- Kirbiš, A., M. Lamot, M. Tavčar Krajnc, D. Lahe, T. Cupar, B. Vezjak in M. Javornik Krečič. 2019. »Dejavniki kulturne participacije in njen pomen za šolsko uspešnost mladih v Sloveniji.« V *Raziskovanje v vzgoji in izobraževanju*, uredila I. Ž. Žagar in A. Mlekuž, 115–131. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kluge, C. 1999. »Načrtovanje individualne pomoči kot participativni postopek na področju pomoči mladim.« *Socialna pedagogika* 3 (1): 35–45.
- Knauer, R. 2008. *Alltagsbeteiligung von Kindern und Jugendlichen: Eine Herausforderung nicht nur an Pädagoginnen und Pädagogen*. Lüneburg: Leuphana University.
- Kodela, T., in I. Lesar. 2015. »Ali formalni in strokovni dokumenti s področja šolstva spodbujajo participacijo učencev?« *Sodobna pedagogika* 66 (3): 36–51.
- Koller Trbovič, N. 2001. »Sodelovanje otrok in mladostnikov z motnjami vedenja (oz. tistih, pri katerih obstaja povečano tveganje za tako vedenje) na različnih nivojih procesa odločanja ter interveniranja.« *Socialna pedagogika* 5 (2): 213–223.
- Kramar, M. 2008. »Razmerja med šolo, učenci in starši v vzgojno-izobraževalnem procesu v luči avtonomije.« V *Šola in starši z vidika avtonomije: zbornik prispevkov s posveta ob 200-letnici šolstva v Črenšovcih*, uredil D. Meglič, 40–45. Črenšovci: Osnovna šola Franceta Prešerna.
- Kroflič, R. 2013. »Pripoznanje zmožnega otroka in ontološki angažma v dialogu: pogoj participacije in vzgoje za aktivno državljanstvo.« V *Socialna in drža-*

- vljanska odgovornost: zbornik konference*, uredila T. Taštanoska, 53–57. Ljubljana: Ministrstvo Republike Slovenije za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.
- Lenz, A. 2001. *Partizipation von Kindern in Beratung und Therapie: Entwicklungen, Befunde und Handlungsperspektiven*. Weinheim: Juventa.
- Marovič, M. 2017. »Participacija otroka/mladostnika v vzgojnih zavodih.« Doktorska disertacija, Univerza na Primorskem.
- Marovič, M., in A. Bogdan Zupančič. 2023. »Co-Creation of the Assistance Procedure in Residential Care from the Perspective of Children/Youth.« V *Education and the Challenges of Modern Society*, uredil R. Celec, 119–142. Hamburg: Kovač.
- . 2024. »Participacija v strokovnih centrih z vidika otrokove/mladostnikove osebne in šolske/poklicne biografije.« *Revija za elementarno izobraževanje* 17 (1): 85–103.
- Marovič, M., B. Bajželj in M. Krajncan. 2014. »Koncept participacije v institucionalni vzgoji.« *Socialna pedagogika* 18 (1–2): 93–116.
- Matijević, M. 2001. *Alternativne šole: didaktičke i pedagoške koncepcije*. Zagreb: Tipex.
- Medveš, Z. 1992. »Aktualnost reformske pedagogike v sodobnih vzgojnih konceptih in njen pomen v razvoju vzgoje in izobraževanja na Slovenskem.« V *Vzgojni koncepti in raziskovanje v vzgoji in izobraževanju: zbornik prispevkov z mednarodnega posveta o alternativnih vzgojnih konceptih in znanstvene simpozija o raziskovalnih dosežkih v vzgoji in izobraževanju*, uredili D. Rajtmajer, M. Pšunder, J. Goriup, M. Kramar, N. Jaušovec, S. Proje, P. Praper idr., 1–14. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- . 2007. »Vzgojni modeli v reformski pedagogiki.« *Sodobna pedagogika* 58 (4): 50–69.
- Merchel, J., H.-J. Schimke, S. Bissinger, K. Bollert, M. Abeling, P. Böllweg G. Flöser idr., ur. 2003. *Kinder- und Jugendhilfe im Reformprozess*. 2. izd. München: Deutsches Jugendinstitut.
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2007. *Program za otroke in mladino 2006–2016*. Uredila L. Javornik Novak. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
- Ministrstvo za šolstvo in šport. 2007. »Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja.« Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana.
- . 2011. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Uredila J. Krek in M. Metljak. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Mithans, M., in M. Ivanuša Grmek. 2020. »Besedna interakcija med poukom: kako nanjo vpliva znanje učencev.« V *Raziskovanje v vzgoji in izobraževanju: mednarodni vidiki vzgoje in izobraževanja*, uredila I. Ž. Žagar in A. Mlekuž, 249–261. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

- Moser, S. 2010. *Beteiligt sein: Partizipation aus der Sicht von Jugendlichen*. Wiesbaden: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- Müller, M. 2009. »Partizipation in der Heimerziehung.« Doktorska disertacija, Bergischen Universität Wuppertal.
- Narat, T., T. Rakar in N. Kovač. 2010. *Participacija otrok v postopkih odločanja: končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Oelkers, J. 1999. »Die »neue Erziehung« im Diskurs der Reformpädagogik.« V *Die neue erziehung: Beiträge zur Internationalität der Reformpädagogik*, uredila J. Oelkers in F. Osterwalder, 13–41. New York: Lang.
- Pluto, L., in M. Seckinger. 2003. »Die Wilde 13: scheinbare Gründe, warum Beteiligung in der Kinder- und Jugendhilfe nicht funktionieren kann.« V *Beteiligung ernst nehmen*, uredila K. Teuber in G. Vierzigmann, 59–81. München: Sozialpädagogisches Institut.
- Protner, E., in V. Wakounig. 2007. »Podobe reformske pedagogike.« *Sodobna pedagogika* 58 (4): 6–22.
- Puhar, A. 2004. *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Resolucija o Nacionalnem programu za otroke in mladino 2013–2022 (ReNPM13-22). 2013. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 90. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO93>.
- Rose, L. 1991. *The Erosion of Childhood: Child Oppression in Britain, 1860–1918*. London: Routledge.
- Ruparčič, J. 2021. »Zagovorništvo otrok kot posebna pozornost varuha.« V *Izzivi in perspektiva zagovorništva otrok v Sloveniji*, uredil P. Steničnik, 6–11. Ljubljana: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije.
- Rutar, S., B. Simčič in A. Smolčič. 2023. »Participacija otrok pri načrtovanju dejavnosti v predšolski vzgoji in izobraževanju.« *Sodobna pedagogika* 74 (2): 39–58.
- Schröder, R. 1995. *Kinder reden mit! Beteiligung an Politik, Stadtplanung und -gestaltung*. Weinheim: Basel.
- Skivenes, M., in A. Strandbu. 2006. »A Child Perspective and Children's Participation.« *Children, Youth and Environments* 16 (2): 10–27.
- Sozialgesetzbuch (SGB) – Achtes Buch (VIII) – Kinder- und Jugendhilfe – (Artikel 1 des Gesetzes v. 26. Juni 1990, BGBl. I S. 1163). 1990. https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/BJNR111630990.html.
- Stange, W. B.I. *Was ist Partizipation? Definitionen: Systematisierungen*. Lüneburg: Leuphana-Universität Lüneburg.
- Stern, R. 2006. *The Child's Right to Participation: Reality or Rhetoric?* Uppsala: Uppsala University.
- Svetina, P. 2021. »Predgovor.« V *Izzivi in perspektiva zagovorništva otrok v Sloveniji*, uredil P. Steničnik, 4–5. Ljubljana: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije.
- Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. 2013. *Posebno poročilo Varuha člo-*

- vekovih pravic RS: *Zagovornik – glas otroka*. Uredila L. Kalčina. Ljubljana: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije.
- Vlada Republike Slovenije. 2020. *Program za otroke 2020–2025*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije.
- Wolff, M., in S. Hartig. 2013. *Gelingende Beteiligung in der Heimerziehung: Ein Werkbuch für Jugendliche und ihre Betreuerinnen*. Weinheim: Juventa.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOsN-F). 2007. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 102. <https://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2007-01-5073>.
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2022. *Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj: kažipot*. Ljubljana: UNESCO in Slovenska nacionalna komisija za UNESCO.
- Združeni narodi. 1989. »Konvencija o otrokovih pravicah.« Varuh človekovih pravic Republike Slovenije.
- Žavbi, A., in I. Vipavc Brvar. 2004. *Potrebe mladih po informacijah in participaciji na območju Ljubljane z okolico: poročilo raziskave*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, in Mladinsko informativno svetovalno središče Slovenije.

The Concept of Participation in Education in the Prism of Historical Discourse

Through a theoretical analysis of various legal provisions and research, this article sheds light on the historical background and understanding of the concept of educational participation, drawing on the political discourses of the second half of the twentieth century for the origins of the concept as we know it today. The focus is on the ideas and concepts of reform pedagogy – the forerunner of participatory involvement of children/young people in education. It reviews the original assumptions of the concept of participation, which, despite the analogous conceptual definition of participation, require different interpretations in different areas and contexts, and pursues the thesis that the current status – in the area of implementing the participation of children/young people in the Slovenian educational space – is still inadequate in some areas.

Keywords: participation, education, reform pedagogy, (social) pedagogy, children/adolescents